

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**до семінарських занять і завдання для самостійної роботи з
дисципліни «Психологія розвитку особистості» для здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки**

Харків – 2021

УДК 159.923 (072)

ББК 88.37р30

М 54

Укладачі: Дорожко І. І., Малихіна О. Є., Туріщева Л. В., Ходикіна Ю. Ю.

Рецензенти:

Гога Н. П. - кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціології Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»;

Діомідова Н. Ю. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психологічної та педагогічної антропології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Методичні рекомендації до семінарських занять і завдання для самостійної роботи з дисципліни «Психологія розвитку особистості»: для здоб. другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спец. 011 Освітні, педагогічні науки / ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; [уклад.: І. І. Дорожко, О. Є. Малихіна, Л. В. Туріщева, Ю. Ю. Ходикіна] – Харків : ХНПУ, 2021. – 31 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

протокол № від

Видано за рахунок укладачів

© Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

© Дорожко І. І., Малихіна О. Є.,
Туріщева Л. В., Ходикіна Ю. Ю.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Тематичний зміст навчальної дисципліни.....	6
Плани семінарських занять та методичні рекомендаціями до підготовки ...	9
Завдання самостійної роботи та методичні рекомендації до їх виконання ..	17
Тестові завдання для самоперевірки	20
Перелік рекомендованої літератури.....	26

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Метою вивчення дисципліни «Психологія розвитку особистості» є: формування у здобувачів вищої освіти здатності розв'язувати складні професійні задачі забезпечення якості навчання і викладання, педагогічного супроводу учасників освітнього процесу, організації експертизи освітньої діяльності, проведення досліджень і впровадження їх результатів в інноваційну практику, що характеризуються невизначеністю умов і вимог, спираючись на систему уявлень про основні закономірності психічного розвитку людини, психологічну характеристику вікових періодів та розуміння провідної ролі навчання й виховання у становленні особистості.

Передумовами вивчення дисципліни «Психологія розвитку особистості» є оволодіння спеціальними компетентностями, сформованими при опануванні нормативних дисциплін бакалаврського рівня вищої освіти.

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньої програми формуються програмні компетентності:

ІК Здатність особи розв'язувати складні професійні задачі забезпечення якості навчання і викладання, педагогічного супроводу учасників освітнього процесу, організації експертизи освітньої діяльності, проведення досліджень і впровадження їх результатів в інноваційну практику, що характеризуються невизначеністю умов і вимог.

ЗК 5 Здатність формувати партнерські відносини, підтримувати і оцінювати соціальні звички, виявляти повагу різноманітності та мультикультурності.

ЗК 8 Здатність до рефлексії і розвитку емоційного інтелекту учасників освітнього процесу, доцільного використання способів мотивації досягнення спільної мети.

ЗК 9 Здатність до навчання впродовж життя, проєктування особистісного і професійного розвитку.

СК 13 Здатність користуватися сучасними освітніми ресурсами (фондами бібліотек, мережевими ресурсами, ІКТ, програмним забезпеченням освітніх платформ, ресурсами електронного навчання), управляти інформаційними потоками з метою забезпечення змістових, організаційно-методичних компонент педагогічного процесу, моніторингу якості освіти, проведення досліджень у галузі знань Освіта/Педагогіка.

СК 15 Здатність усвідомлювати суть основних закономірностей психічного розвитку людини, виявляти та використовувати в практичній/дослідницькій діяльності психологічні характеристики вікових періодів, методи психології розвитку.

СК 18 Здатність розробляти і реалізовувати освітні й педагогічні проєкти в нових умовах з урахуванням соціального, гендерного та вікового розмаїття учасників освітнього процесу.

СК 22 Здатність створювати індивідуалізоване навчальне і/або підтримуюче середовище, розширювати коло соціального партнерства в освіті.

У результаті опанування змісту навчальної дисципліни здобувачі мають досягнути таких програмних результатів навчання:

ПРН 3 Продемонструвати знання особливостей психічної діяльності, динаміки та чинників розвитку психічних функцій на різних етапах онтогенезу.

ПРН 4 Продемонструвати вміння створювати і підтримувати психологічно безпечне освітнє середовище, зокрема віртуальне, модерувати навчальні та/або робочі процеси.

ПРН 5 Продемонструвати вміння визначати структуру власної діяльності, рівні вчинкової активності учасників освітнього процесу, аналізувати психолого-педагогічні ситуації з позицій вікової психології, інтерпретувати результати педагогічного експерименту.

ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ КУРСУ

Модуль 1. Теоретичні проблеми психології розвитку особистості

Тема 1.1. Предмет, завдання та методи психології розвитку особистості.

Предмет вивчення психології розвитку. Поняття про психічний розвиток. Місце і роль психології розвитку у психологічній науці. Галузі психології розвитку, їх розробленість та значення. Завдання психології розвитку. Методи дослідження у психології розвитку. Історія становлення психології розвитку. Проблеми психології розвитку у вітчизняній науці.

Тема 1.2. Психологічне поняття віку та проблема періодизації психічного розвитку.

Поняття віку, його критерії. Поняття про хронологічний та психологічний вік. Історія різних підходів до періодизації життя людини. Критерії періодизації вікового розвитку. Принцип історизму. Принцип діяльнісного підходу до розвитку психіки. Взаємозв'язок стабільних та критичних періодів у психічному розвитку. Л. С. Виготський про стадіальність розвитку. Періодизація психічного розвитку за Д. Б. Ельконіним. Стадії розвитку дорослої людини.

Тема 1.3. Уявлення про рушійні сили, джерела та умови психічного розвитку у зарубіжній та вітчизняній психології.

Психічний розвиток, його закономірності. Фактори психічного розвитку: спадковість та вродженість, соціальний фактор, навчання та виховання, активність особистості, її діяльність. Поняття про рушійні сили психічного розвитку. Проблема психічного розвитку, його рушійних сил у зарубіжній психології. Біогенетичний та соціогенетичний напрямки у психології розвитку. Теорія рекапітуляції С. Холла. Теорія З. Фрейда. Теорія конвергенції двох факторів В. Штерна. Епігенетична теорія життєвого шляху особистості Е. Еріксона. Розвиток моральних суджень особистості за Л. Колбергом. Теорії психічного розвитку у вітчизняній психології. Культурно-історична теорія Л. С. Виготського. Розвиток особистості за А. В. Петровським.

Модуль 2. Психічний розвиток у дитинстві та отрочстві.

Тема 2.1. Психічний розвиток дитини у дошкільному та молодшому шкільному віці.

Загальна характеристика психічного розвитку дитини на етапі дошкільного дитинства. Становлення особистості на етапі дошкільного дитинства. Особливості криз дитинства. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність молодшого школяра. Психологічна характеристика молодшого шкільного віку.

Тема 2.2. Психічний розвиток дитини у підлітковому віці.

Соціальна ситуація розвитку підлітка. Статеве дозрівання та психічний розвиток. Провідна діяльність підліткового віку. Характеристика навчальної діяльності у підлітковому віці. Особливості розвитку пізнавальних процесів і формування особистості підлітка. Проблема «кризи» підліткового віку у вітчизняній та зарубіжній психології. Особливості спілкування підлітків.

Тема 2.3. Психологічна характеристика старшого шкільного віку.

Теорії юності. Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці. Характеристика навчально-професійної діяльності як провідної в період ранньої юності. Психологічні особливості вибору професії. Розвиток пізнавальних процесів. Розвиток особистості юнаків: стабілізація особистості та самовизначення. Моральний і емоційно-вольовий розвиток старшокласників.

Тема 2.4. Особливості спілкування в старшому шкільному віці.

Спілкування з однолітками. Спільнота однолітків як фактор соціалізації в ранній юності. Юнацькі групи. Міжстатеві відносини. Положення у школі. Проблема булінгу в шкільному середовищі. Взаємини з вчителями. Особистісний підхід у вихованні старшокласників. Проблема «батьків та дітей».

Модуль 3. Розвиток зрілої особистості.

Тема 3.1. Психологічна характеристика ранньої дорослості.

Психологічна характеристика студентства як періоду пізньої юності або ранньої дорослості (психофізіологічні особливості, протиріччя, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, новоутворення). Заклад вищої освіти як один із провідних факторів соціалізації студента як фахівця. Розвиток пізнавальних процесів та особистості в студентському віці. Врахування психологічних особливостей юнацького віку в співпраці зі студентами.

Тема 3.2. Психологічний аналіз учіння студентів.

Студент як суб'єкт власної навчально-професійної діяльності. Психологічні принципи організації навчально-професійної діяльності студентів. Причини неуспішності студентів і шляхи їх подолання. Адаптація студента до навчання у вищій школі, види адаптації, умови ефективності. Типологічні особливості студентів, що виявляються в навчальній діяльності та поведінці.

Тема 3.3. Характеристика розвитку особистості у зрілому віці.

Соціальна ситуація розвитку. Періоди дорослості. Загальні уявлення про провідну діяльність у зрілому віці. Професійні та творчі досягнення у різних видах діяльності дорослої людини. Прагнення до нового та стереотипність у професійній діяльності. Значення власної активності у професійній діяльності для розвитку людини як особистості, індивідуальності. Розвиток пізнавальних

процесів у дорослих. Можливості навчання людей у період зрілості. Розвиток особистості у зрілому віці. Специфіка вікових криз дорослих. Особливості зрілої особистості. Особливості структури самосвідомості. Особливості емоційної сфери.

Тема 3.4. Психологічна характеристика старості.

Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність в старості. Періодизація періоду пізньої зрілості. Теорії старіння. Профілактика старіння та довголіття. Фізичний і психосоціальний розвиток у період пізньої зрілості. Трудова діяльність, її можливості та значення для збереження нормальної життєдіяльності. Особливості розвитку особистості. Особливості емоційної сфери. Особливості пізнавальних процесів у старості. Кінець життя, ставлення до смерті.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ

Модуль 1. Теоретичні проблеми психології розвитку особистості

Тема 1.1. Предмет, завдання та методи психології розвитку особистості.

Основні питання теми. Предмет вивчення психології розвитку. Поняття про психічний розвиток. Місце і роль психології розвитку у психологічній науці. Галузі психології розвитку, їх розробленість та значення. Завдання психології розвитку. Методи дослідження у психології розвитку. Історія становлення психології розвитку. Проблеми психології розвитку у вітчизняній науці.

Тезаурус теми: розвиток, психічний розвиток, метод дослідження, основні та допоміжні методи, спостереження, інтроспекція, експеримент, опитування, тестування, метод експертних оцінок.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть предмет вивчення психології розвитку.
2. Як взаємопов'язані психологія розвитку та вікова психологія?
3. Назвіть методи психологічних досліджень.
4. Назвіть основні етапи становлення психології розвитку.

Література:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 112 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 180 с.

Тема 1.2. Психологічне поняття віку та проблема періодизації психічного розвитку.

Основні питання теми. Поняття віку, його критерії. Поняття про хронологічний та психологічний вік. Історія різних підходів до періодизації життя людини. Критерії періодизації вікового розвитку. Принцип історизму. Принцип діяльнісного підходу до розвитку психіки. Взаємозв'язок стабільних та критичних періодів у психічному розвитку. Л. С. Виготський про стадіальність розвитку. Періодизація психічного розвитку за Д. Б. Ельконіним. Стадії розвитку дорослої людини.

Тезаурус теми: вік, абсолютний вік, умовний вік, психологічний вік, біологічний вік, соціальний вік, провідна діяльність, новоутворення, соціальна ситуація розвитку, стабільні та критичні періоди.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст поняття «вік».

2. Назвіть основні підходи до періодизацій психічного розвитку за Л. С. Виготським?
3. Вкажіть основні критерії періодизації Д.Б. Ельконіна.
4. У чому полягає специфіка виокремлення вікових періодів у дорослості?

Література:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 112 с.
2. Пісоцький В. П., Горянська А. М. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі: навч. посіб. Київ : КНТ, 2019. 144 с.
3. Сергеєнкова О. П, Столярчук О. А., Коханова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Тема 1.3. Уявлення про рушійні сили, джерела та умови психічного розвитку у зарубіжній та вітчизняній психології.

Основні питання теми. Психічний розвиток, його закономірності. Фактори психічного розвитку: спадковість та вродженість, соціальний фактор, навчання та виховання, активність особистості, її діяльність. Поняття про рушійні сили психічного розвитку. Проблема психічного розвитку, його рушійних сил у зарубіжній психології. Біогенетичний та соціогенетичний напрямки у психології розвитку. Теорія рекапітуляції С. Холла. Теорія З. Фрейда. Теорія конвергенції двох факторів В. Штерна. Епігенетична теорія життєвого шляху особистості Е. Еріксона. Розвиток моральних суджень особистості за Л. Колбергом. Теорії психічного розвитку у вітчизняній психології. Культурно-історична теорія Л. С. Виготського. Розвиток особистості за А. В. Петровським.

Тезаурус теми: нерівномірність розвитку, сензитивний період, біологічний фактор, спадковість, вродженість, соціальний фактор, навчання та виховання як фактори розвитку, активність особистості, рушійні сили психічного розвитку.

Питання для самоконтролю:

1. Наведіть приклади сензитивних періодів.
2. Чому біологічний фактор розглядають як передумову психічного розвитку?
3. Яка роль діяльності в психічному розвитку?
4. Назвіть основні протиріччя, що виникають у процесі розвитку дитини, наведіть приклади.

Література:

1. Пісоцький В. П., Горянська А. М. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі: навч. посіб. Київ : КНТ, 2019. 144 с.
2. Сергеєнкова О. П, Столярчук О. А., Коханова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

3. Столяренко О. Б. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 180 с.

Модуль 2. Психічний розвиток у дитинстві та отрочстві.

Тема 2.1. Психічний розвиток дитини у дошкільному та молодшому шкільному віці.

Основні питання теми. Загальна характеристика психічного розвитку дитини на етапі дошкільного дитинства. Становлення особистості на етапі дошкільного дитинства. Особливості криз дитинства. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність молодшого школяра. Психологічна характеристика молодшого шкільного віку.

Тезаурус теми: вік немовляти, комплекс поживлення, дитяча шпитальність, предметна діяльність, новоутворення, криза 3 років, сюжетно-рольова гра, супідрядність мотивів, довільність поведінки, криза 7 років, психологічна готовність дитини до школи.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні періоди дошкільного дитинства.
2. Які ознаки кризи 3 років?
3. Чому саме сюжетно-рольова гра стає провідною діяльністю в дошкільному віці?
4. Яка дитина вважається готовою до школи?

Література:

1. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції : навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене, доповнене. Суми, 2020. 300 с. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/9286>
2. Лисенко Л. М. Вікова психологія : метод. рек. з навч. дисципліни для здобувачів вищ. освіти першого (бакалавр.) рівня зі спец. 053 Психологія Харків : ХНПУ, 2020. 112 с.
3. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Тема 2.2. Психічний розвиток дитини у підлітковому віці.

Основні питання теми. Соціальна ситуація розвитку підлітка. Статеве дозрівання та психічний розвиток. Провідна діяльність підліткового віку. Характеристика навчальної діяльності у підлітковому віці. Особливості розвитку пізнавальних процесів і формування особистості підлітка. Проблема «кризи» підліткового віку у вітчизняній та зарубіжній психології. Особливості спілкування підлітків.

Тезаурус теми: підлітковий вік, навчальна діяльність, пубертатний період, статеве дозрівання, акселерація, підліткова криза, почуття дорослості, особистісна рефлексія, Я-концепція, інтимно-особистісне спілкування,

конформістська мораль, міжособистісна рефлексія, девіантна поведінка, «важкі» підлітки, самовиховання.

Питання для самоконтролю:

1. Як взаємопов'язані біологічний і психічний розвиток у підлітковому віці?
2. Чому підлітковий вік визначають як перехідний?
3. У чому виявляється почуття дорослості у підлітковому віці?
4. Назвіть причини та ознаки кризи підліткового віку.

Література:

1. Дорошко І. І., Малихіна О. Є., Туріщева Л. В. Насильство. Булінг. Проблема у запитаннях та відповідях: навч-метод. посібн. Харків : ВГ «Основа», 2019. 144 с.
2. Лисенко Л. М. Вікова психологія : метод. рек. з навч. дисципліни для здобувачів вищ. освіти першого (бакалавр.) рівня зі спец. 053 Психологія Харків : ХНПУ, 2020. 112 с.
3. Поліщук В. М. Вікові кризи в підлітковому і юнацькому віці: базові симптомокомплекси: навч. посіб. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2019. 478 с.

Тема 2.3. Психологічна характеристика старшого шкільного віку.

Основні питання теми. Теорії юності. Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці. Характеристика навчально-професійної діяльності як провідної в період ранньої юності. Психологічні особливості вибору професії. Розвиток пізнавальних процесів. Розвиток особистості юнаків: стабілізація особистості та самовизначення. Моральний і емоційно-вольовий розвиток старшокласників.

Тезаурус теми: рання юність, первісний вибір життєвого шляху, самовизначення, вибір професії, професійні інтереси, світогляд, мрії, ідеали, криза ідентичності.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає своєрідність соціальної ситуації розвитку ранньої юності?
2. Які ознаки кризи 17 років?
3. Назвіть особливості вибору професії в юнаків.
4. Як змінюється ставлення юнаків до навчання?

Література:

1. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2021. 408 с.
2. Поліщук В. М. Вікові кризи в підлітковому і юнацькому віці: базові симптомокомплекси: навч. посіб. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2019. 478 с.

3. Серета О. Особливості впливу соціально-психологічних чинників на професійне самовизначення старшокласників. Психологічний журнал. 2019. 5 (11). С. 268-282.

Тема 2.4. Особливості спілкування в старшому шкільному віці.

Основні питання теми. Спілкування з однолітками. Спільнота однолітків як фактор соціалізації в ранній юності. Юнацькі групи. Міжстатеві відносини. Положення у школі. Проблема булінгу в шкільному середовищі. Взаємини з вчителями. Особистісний підхід у вихованні старшокласників. Проблема «батьків та дітей».

Тезаурус теми: юнацька дружба, образ фізичного «Я», неформальні угруповання, булінг, кібербулінг, авторитет, ділове спілкування, інтимно-особистісне спілкування.

Питання для самоконтролю:

1. Як змінюється спілкування старшокласників з вчителями, батьками?
2. У чому полягають специфічні особливості юнацької дружби?
3. Вкажіть психологічні особливості сучасних юнаків.
4. Які особливості виховання юнаків?

Література:

1. Білоус Р. М., Біленко Д. С. Психологічні особливості депресивних станів старшокласників *Багатовимірність особистості: теорія, психодіагностика, корекція*. Зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. семінару з міжнар. участю (м. Полтава, 23 березня 2017 р.) [Електронний ресурс] Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. С. 41-44. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7949>
2. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2021. 408 с.
3. Сухенко Я. В. Психологічні портрети старшокласників і педагогів: контекст колективної суб'єктності. Психологія і особистість. 2018. № 2(14). С. 121-135.

Модуль 3. Розвиток зрілої особистості.

Тема 3.1. Психологічна характеристика ранньої дорослості.

Основні питання теми. Психологічна характеристика студентства як періоду пізньої юності або ранньої дорослості (психофізіологічні особливості, протиріччя, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, новоутворення). Заклад вищої освіти як один із провідних факторів соціалізації студента як фахівця. Розвиток пізнавальних процесів та особистості в студентському віці. Врахування психологічних особливостей юнацького віку в співпраці зі студентами.

Тезаурус теми: студентський вік, типовий студентський вік, ідентичність, кризи студентського віку, соціалізація, професіоналізація.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні новоутворення студентського віку?
2. Назвіть основні суперечності пізньої юності?
3. Які механізми соціалізації у студентському віці?
4. Вкажіть особливості розвитку емоційного розвитку в період пізньої юності?

Література:

1. Кузнєцов М. А. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.
2. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2021. 408 с.
3. Лисенко Л. М. Вікова психологія : метод. рек. з навч. дисципліни для здобувачів вищ. освіти першого (бакалавр.) рівня зі спец. 053 Психологія Харків : ХНПУ, 2020. 112 с.

Тема 3.2. Психологічний аналіз учіння студентів.

Основні питання теми. Студент як суб'єкт власної навчально-професійної діяльності. Психологічні принципи організації навчально-професійної діяльності студентів. Причини неуспішності студентів і шляхи їх подолання. Адаптація студента до навчання у вищій школі, види адаптації, умови ефективності. Типологічні особливості студентів, що виявляються в навчальній діяльності та поведінці.

Тезаурус теми: навчально-професійна діяльність, адаптація, соціально-психологічна адаптація, особистісно-психологічна адаптація, дидактична адаптація, професіоналізація, критерії успішності, типології студентів.

Питання для самоконтролю:

1. За яких умов студент стає суб'єктом навчально-професійної діяльності?
2. Назвіть психологічні причини неуспішності студентів у навчальній діяльності?
3. Назвіть відомі Вам типології студентів?
4. Вкажіть фактори, що сприяють адаптації студентів на навчання?

Література:

1. Кузнєцов М. А., Діомідова Н. Ю. Емоційний інтелект як чинник психоемоційних станів студентів в умовах іспиту : монографія. Харків : Діса плюс, 2017. 189 с. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/1464>
2. Кузнєцов М. А., Фоменко К. І., Жданюк Л. О. Ставлення до навчання у студентів з низьким рівнем академічної мотивації : монографія. Харків : Діса плюс, 2019. 153 с. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3756>.
3. Трубавіна І. М., Каплун С. О. Суб'єктність студентів як педагогічна умова формування їх пізнавальної самостійності в навчанні. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. м. Баку, Банська Бистриця, Ужгород,

Херсон, 29 жовтня 2019 р., Баку ; Банська Бистриця ; Ужгород ; Херсон : Посвіт, 2019. Т. 5 : Міждисциплінарні перспективи. С. 288-292. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3410>

Тема 3.3. Характеристика розвитку особистості у зрілому віці.

Основні питання теми. Соціальна ситуація розвитку. Періоди дорослості. Загальні уявлення про провідну діяльність у зрілому віці. Професійні та творчі досягнення у різних видах діяльності дорослої людини. Прагнення до нового та стереотипність у професійній діяльності. Значення власної активності у професійній діяльності для розвитку людини як особистості, індивідуальності. Розвиток пізнавальних процесів у дорослих. Можливості навчання людей у період зрілості. Розвиток особистості у зрілому віці. Специфіка вікових криз дорослих. Особливості зрілої особистості. Особливості структури самосвідомості. Особливості емоційної сфери.

Тезаурус теми: молодість, дорослість, акмеологія, кризи дорослих, сенс буття, самоактуалізація, вік продуктивності, кристалізований та текучий інтелект, зрілість, феномен «спустілого» гнізда, сімейні кризи.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні завдання періоду молодості?
2. У чому полягають специфічні особливості прояву критичних періодів у дорослості?
3. Вкажіть особливості самосвідомості дорослих.
4. Порівняйте поняття «дорослість» та «зрілість».

Література:

1. Коваленко О. Г., Павлик Н. В., Становських З. Л., Бастун М. В. Психологічний супровід особистісного розвитку дорослих: подолання професійних криз та особистісних дисгармоній. Київ, 2019. 167 с.
2. Пісоцький В. П., Горянська А. М. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі: навч. посіб. Київ : КНТ, 2019. 144 с.
3. Черезова І. О. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] Бердянськ : БДПУ, 2016. 193 с.

Тема 3.4. Психологічна характеристика старості.

Основні питання теми. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність в старості. Періодизація періоду пізньої зрілості. Теорії старіння. Профілактика старіння та довголіття. Фізичний і психосоціальний розвиток у період пізньої зрілості. Трудова діяльність, її можливості та значення для збереження нормальної життєдіяльності. Особливості розвитку особистості. Особливості емоційної сфери. Особливості пізнавальних процесів у старості. Кінець життя, ставлення до смерті.

Тезаурус теми: вихід на пенсію, структурізація і передача досвіду, егоінтеграція, мудрість, спокій, справжня зрілість, моделі старіння, довголіття.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть підходи до періодизації пізньої дорослості.
2. Назвіть основні стратегії старіння.
3. Які особливості емоційного розвитку людини в період старості?
4. Яке основне завдання періоду пізньої зрілості?

Література:

1. Поліщук В. М. Віковий кризовий розвиток людини від народження до дорослості : навч. посіб. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2020. 460 с.
2. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.
3. Павелків Р. В., Харченко Є. М. Геронтопсихологія. Медико-біологічні та соціально-психологічні аспекти старіння: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 476 с.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Метою семінарського заняття є поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих студентами на лекціях та в процесі самостійної роботи і спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, формування умінь та навичок, розвиток наукового мислення студентів. Головним завданням семінарських занять з даної дисципліни є обговорення й засвоєння основних закономірностей психічного розвитку людини на різних етапах життя, оволодіння культурою наукового аналізу методичних проблем, тобто сукупністю сучасних принципів, методів, прийомів та технологій навчання психології.

Завданнями семінарського та практичного заняття є:

- підготовка до самостійного виконання практичних завдань;
- підготовка студентів до контрольних робіт;
- набуття вмінь застосування теоретичних знань на практиці;
- підготовка студентів до майбутньої практичної діяльності тощо.

На семінарі проводиться обговорення студентами питань з тем, що попередньо визначені робочою навчальною програмою. Під час підготовки до семінарських занять студенти мають опанувати методи самостійної роботи з джерелами інформації, засвоїти навички дослідної роботи, що сприятиме поглибленню знань та формуванню самостійного, творчого мислення.

Етапи підготовки до семінарського заняття:

- вивчення плану семінарського заняття, розуміння сутності питань заняття;
- ознайомлення з переліком літератури;
- опрацювання основних понять, конспекту лекції з даної теми;
- складання плану відповідей на поставлені питання.

ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

1. Складіть конспект статті: Винославська О.В. Емпіричні методи психології. *Практична психологія та соціальна робота*. 2005. № 5. С. 1-7. Режим доступу: https://www.ebk.net.ua/Book/psychology/vinoslavska_psihologiya/part1/1302.htm.
2. Порівняйте характеристики різних стадій розвитку, що наводяться у періодизаціях Д.Б.Ельконіна, Е.Еріксона. Зробіть висновок про відмінності у характеристиці періодів та їх вікових меж.
3. Підготуйте доповідь на тему «Теорії психічного розвитку» (теорія на вибір студента) за планом:
 1. виникнення теорії;
 2. основні поняття;
 3. основні ідеї;
 4. фактори розвитку.
4. На основі аналізу вікових криз дитинства зробіть висновок про особливості критичних періодів.
5. Складіть рекомендації для вчителя щодо організації спілкування з підлітком (5-7 порад з поясненням).
6. Використовуючи матеріали лекції, психологічну літературу та власні спостереження, складіть соціально-психологічний портрет сучасного старшокласника.
7. Проаналізуйте особливості спілкування з дорослими та однолітками в юнацькому віці, встановіть подібність і різницю між ними.
8. Складіть таблицю «Індивідуальні стилі навчально-пізнавальної діяльності студентів (за С. Б. Пустоваловим)» та зробіть висновок щодо їх врахування у навчальній діяльності.
9. Зробіть конспект статті: Штепа О. С. Пропріум зрілої особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. №2. С. 26-32.
10. Розкрийте специфічні особливості навчання дорослих.
11. За інтернет-джерелами ознайомтеся з проблемою довгожителства, охарактеризуйте психологічні особливості довгожителів.

ВКАЗІВКИ ЩОДО ОПТИМАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНИХ ЗАВДАНЬ

Самостійна робота студентів є важливою складовою навчально-виховного процесу закладу вищої освіти, оскільки оволодіння професійними знаннями та вміннями відбувається лише через організацію власної пізнавальної діяльності. У ході самостійної роботи студенти мають глибоко усвідомити основні проблеми «Психології за професійним спрямуванням», оволодіти системою необхідних знань і засвоїти базові вміння й навички їх творчого застосування у власній діяльності. Розвитку фахової компетентності

студентів сприятиме самостійне опрацювання ними основних понять, визначень та теоретичних положень з кожної теми.

Метою самостійної роботи студентів є формування самостійності як риси особистості і засвоєння знань, умінь, навичок. Навчальна самостійність виявляється в уміннях студента систематизувати, планувати, контролювати й регулювати свою навчально-професійну діяльність, власні пізнавально-розумові дії без безпосередньої допомоги й керівництва з боку викладача. З метою формування навчальної самостійності здобувачів вищої освіти до кожної навчальної теми підібрано різні за складністю завдання для обговорення і самостійного опрацювання. Результати їх виконання перевірятимуться викладачем під час семінарських занять, проміжного та підсумкового видів контролю.

У процесі вивчення дисципліни «Психологія розвитку особистості» передбачено такі форми самостійної роботи здобувачів:

1. Конспектування першоджерел;
2. Складання порівняльних таблиць;
3. Виконання професійно-орієнтованих завдань;
4. Підготовка доповіді.

Запропоновані завдання для самостійної роботи забезпечують: системність знань та засобів навчання; оперування розумовими процесами; критичність мислення; володіння засобами обробки інформації; здібність до творчої праці.

1. Конспектування першоджерел. Конспектування першоджерел передбачає поглиблений розгляд окремих питань теми. Для конспектування можуть пропонуватися статті з фахових журналів, розділи монографій або підручників.

Алгоритм виконання:

- Прочитайте запропоноване першоджерело.
- Правильно оформіть бібліографію першоджерела (автор, назва, вихідні дані).
- Складіть план (простий або складний).
- Для кожного пункту плану виділіть основні положення проблеми, яка висвітлюється у першоджерелі.
- Представте прочитаний текст у вигляді тез або анотації, використовуючи, при потребі, схеми, таблиці, графіки тощо.
- Для самоперевірки перекажіть статтю, використовуючи власний конспект.

2.1 Складання порівняльних таблиць. Порівняльні таблиці – метод наукового дослідження, що полягає у встановленні ознак подібності та відмінності між предметами та явищами. Складання порівняльних таблиць піднімає мислення на більш високий щабель, вчить виокремлювати, узагальнювати, грамотно висловлювати думки, виявляє нові зв'язки, що дозволяє більш докладно і глибше вивчити предмет.

Алгоритм виконання:

- Порівнювати слід лише однорідні явища за порівняльними ознаками;
- За допомогою аналізу виділіть суттєві ознаки і за ними скласти план порівняння;
- Установіть достатню кількість ознак подібності й відмінності порівнювальних об'єктів;
- Зазначте спільне та відмінне;
- Зробіть висновок про спільне й відмінне.

3. Виконання професійно-орієнтованих завдань. Професійно-орієнтовані завдання (ПОЗ) – це комплексна сукупність навчальних завдань, трансформованих таким чином, що їх вирішення моделює завдання, з якими зіткнуться студенти в майбутній професійній діяльності.

Алгоритм виконання

Алгоритм роботи над ПОЗ включає 4 етапи: підготовчий, планування, етап виконання та етап самоаналізу.

- Визначте основні поняття теми;
- Підберіть та проаналізуйте літературу з проблеми дослідження;
- Збір емпіричних даних;
- Аналіз та інтерпретація отриманих даних;
- Самоаналіз: виявлення труднощів, які виникли під час виконання завдання.

4. Підготовка доповіді. Доповідь – це розгорнутий виклад певної наукової проблеми (теми, питання). Структура тексту доповіді й складається із вступу, основної й підсумкової частин.

Алгоритм підготовки доповіді

- Ознайомтеся з темою, продумайте структуру та зміст.
- Опрацюйте літературу, складіть план доповіді, підберіть приклади.
- Узагальніть основний матеріал у вигляді схеми, таблиці, класифікації тощо. Вкажіть свої погляди щодо проблеми доповіді.
- Підготуйте тези доповіді (можливо у письмовій формі). Проговоріть доповідь вголос, перевірте наголошування деяких слів, уточніть значення незнайомих слів.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Предметом психології розвитку є:

- а) психологічні закономірності навчання й виховання дітей різного віку;
- б) вікова динаміка психіки людини, онтогенез психічних процесів і психічних властивостей особистості людини, яка розвивається;
- в) особливості етапів психічного розвитку людини;
- г) особливості спілкування дітей різного віку.

2. ... - створює найбільш сприятливі умови для формування в дитини певних психічних властивостей і видів поведінки:

- а) сензитивний період розвитку;
- б) критичний період розвитку;
- в) період новонародженості,
- г) соціалізація

3. Кожному віковому періоду (за Д. Б. Эльконіним) відповідає певна ..., у руслі якої йде розвиток і формування особистості дитини, її пізнавальних можливостей, характерних саме для цього періоду:

- а) психологічна структура;
- б) провідна діяльність;
- в) система новоутворень;
- г) критична ситуація.

4. Принцип психології розвитку, що проявляє себе у тому, що хронологічні рамки і особливості кожного віку не є статичними, але визначаються певною дією суспільно-історичних факторів, соціальним замовленням суспільства – це:

- а) принцип творчого розвитку;
- б) історичний принцип розвитку;
- в) принцип провідної ролі соціокультурного контексту у розвитку;
- г) принцип спільної діяльності та спілкування як рушійної сили розвитку.

5. Яке твердження характеризує підхід Л. С. Виготського до проблеми взаємозв'язку навчання і розвитку?

- а) навчання йде за розвитком;
- б) змінюючи методи і зміст навчання, не можна істотно змінити розумовий розвиток дитини;
- в) навчання веде за собою розвиток;
- г) навчання й розвиток йдуть паралельно.

6. Розв'язування дитиною завдань за допомогою дорослих позначається терміном:

- а) сензитивний період;
- б) зона актуального розвитку;
- в) критичний період;
- г) зона найближчого розвитку.

7. Тип розвитку, при якому на самому початку задані, зафіксовані стадії розвитку та кінцевий результат – це:

- а) спонтанний тип розвитку;

- б) преформований тип розвитку;
- в) неформований тип розвитку;
- г) детермінований тип розвитку.

8. Які показники не характеризують зону актуального розвитку:

- а) володіння операціями мислення ;
- б) знання дитини;
- в) самостійна постановка завдань в навчанні;
- г) здібність до засвоєння знань та швидке сприймання допомоги.

9. Особливе сполучення внутрішніх процесів розвитку й умов; які є типовими для кожного вікового етапу й обумовлюють динаміку психічного розвитку протягом відповідного вікового періоду й нові якісно своєрідні психологічні утворення, що виникають до його закінчення, це:

- а) провідна діяльність;
- б) соціальна ситуація розвитку;
- в) соціальна імітація,
- г) вікова криза.

10. Соціальне середовище є для дитини:

- а) умовою психічного розвитку;
- б) стимулом психічного розвитку;
- в) джерелом психічного розвитку,
- г) рушійною силою психічного розвитку.

11. Характеристикою ... є виникнення елементарних логічних міркувань щодо об'єктів і подій, засвоєння уявлень про збереження числа, маси, ваги предмета, класифікація об'єктів по окремих істотних ознаках:

- а) сенсомоторної стадії;
- б) доопераційної стадії;
- в) стадії конкретних операцій;
- г) стадії формальних операцій.

12. Перехід із зовнішніх функцій у внутрішні називається:

- а) інтеріоризація;
- б) екстеріоризація;
- в) екстраполяція;
- г) інтерференція.

13. Експеримент, в якому динаміка розвитку психіки простежується як результат активного впливу експериментатора, називається:

- а) природний експеримент;
- б) лабораторний експеримент;
- в) формувальний експеримент;
- г) констатувальний експеримент.

14. Центральним новоутворенням дитини у віці немовляти, за думкою Е. Еріксона, є:

- а) потреба у спілкування;
- б) довіра до світу;
- в) емоційні відносини;

г) афективні реакції.

15. Провідним видом діяльності в період немовляти є:

- а) безпосередньо-емоційне спілкування з дорослими;
- б) ігрова діяльність;
- в) предметна діяльність;
- г) мовленнєве спілкування

16. Новоутворенням періоду новонародженості є:

- а) маніпуляції з предметами;
- б) реагування на речі;
- в) лепетання;
- г) комплекс пожвавлення.

17. У новонародженої дитини краще розвинена і більш підготовлена до функціонування:

- а) моторна сфера;
- б) вольова сфера;
- в) сенсорна сфера;
- г) емоційна сфера.

18. Дії дитини, що не враховують закріплених у суспільстві властивостей предметів, називаються:

- а) маніпулятивні;
- б) знаряддєві;
- в) співвідносні;
- г) продуктивні.

19. Комплексом пожвавлення називають:

- а) реакцію, коли дитина фіксує предмет очима;
- б) реакцію, коли дитина тягнеться до джерела їжі;
- в) позитивну емоційну й рухову реакцію дитини на дорослого;
- г) потребу дитини у захисті.

20. Які з наведених нижче дій називають співвідносними:

- а) зачісування гребінцем;
- б) годування ляльки;
- в) складання пірамідки;
- г) підмітання підлоги.

21. Новоутворення раннього віку є:

- а) система «Я»;
- б) засвоєння моральних норм і правил;
- в) маніпуляція з предметами;
- г) егоцентричне мовлення.

22. Початковою формою самосвідомості вважають:

- а) поява самооцінки;
- б) називання себе за ім'ям;
- в) поява особистого займенника;
- г) впізнавання себе у дзеркалі.

23. Мислення дітей раннього віку переважно є:

- а) наочно-образним;
- б) наочно-дійовим;
- в) словесно-логічним;
- г) абстрактним.

24. Основним змістом сюжетно-рольової гри у молодшому дошкільному віці є:

- а) повторення дій дорослих з предметами;
- б) отримання задоволення.
- в) звільнення зайвої енергії;
- г) підкорення правилам, що впливають з ролі

25. Найдійовішим мотивом для середнього дошкільника є:

- а) слово, дане самою дитиною;
- б) заборона дорослої людини;
- в) чекання обіцяної нагороди;
- г) розуміння необхідності.

26. За описом гри визначте вік дитини: Аліса взяла сумку і говорить: «Піду у крамницю, куплю хліб, молоко»:

- а) 3-4 роки;
- б) 4-5 років;
- в) 5-6 років;
- г) 6-7 років.

27. Новоутворенням дошкільного віку є:

- а) довільність пізнавальних процесів;
- б) самоконтроль;
- в) довільність поведінки;
- г) потреба у спілкуванні.

28. Мислення дошкільника переважно є:

- а) наочно-дійовим;
- б) наочно-образним;
- в) абстрактним;
- г) словесним.

29. Криза 7-ми років пов'язана з:

- а) усвідомленням самого себе як активного суб'єкта в світі предметів;
- б) з початком навчання в школі;
- в) формуванням нового образу фізичного "Я";
- г) зародженням соціального "Я".

30. Позитивне ставлення до школи, бажання вчитися, прагнення до здобуття знань складає:

- а) мотиваційну готовність дитини до школи;
- б) емоційно-вольову;
- в) соціально-психологічну;
- г) розумову.

31. У молодшому шкільному віці провідним видом діяльності є:

- а) ігрова діяльність;

- б) інтимно-особистісне спілкування з однолітками;
- в) навчальна діяльність;
- г) продуктивна діяльність.

32. Новоутворенням молодшого шкільного віку є:

- а) наочно-образне мислення;
- б) рефлексія;
- в) мимовільна увага;
- г) самооцінка.

33. Центральним новоутворенням особистості молодшого школяра, за теорією Е. Еріксона, є:

- а) узагальнена самооцінка;
- б) почуття колективізму;
- в) почуття обов'язку;
- г) почуття компетентності.

34. Яке судження про увагу молодших школярів є найбільш вірним:

- а) вміє розподіляти увагу;
- б) вміє надовго зосередитися на нецікавій роботі;
- в) переважає довільна увага;
- г) реагує на все нове, яскраве, незвичне, не вміє керувати увагою.

35. Домінуючою функцією, що визначає роботу інших функцій в молодшому шкільному віці, є:

- а) пам'ять;
- б) воля;
- в) мислення;
- г) емоції.

36. Нормальному входженню підлітка в дорослість може служити:

- а) розширення його прав;
- б) збільшення його обов'язків;
- в) поетапне збільшення прав зі збільшенням кола обов'язків;
- г) зменшення опіки дорослих.

37. «Розумовий розвиток ... полягає не стільки у накопиченні знань, вмінь і змінах окремих властивостей, скільки у формуванні стилю розумової діяльності» (І.С.Кон).

- а) старших школярів;
- б) дошкільників;
- в) підлітків;
- г) молодших школярів.

38. Основним протиріччям підліткового віку є:

- а) протиріччя між тим, що дитина може зробити, і тим, якою вона є;
- б) дисгармонія статевого, загальноорганічного і соціального дозрівання;
- в) протиріччя між теперішнім і бажаним майбутнім підлітка;
- г) протиріччя між вимогами дорослих і можливостями дитини їх виконати.

39. Термін "акселерація" означає:

- а) процес прискореного росту дітей;

- б) процес прискороного психічного розвитку дітей;
- в) процес прискороного соматичного розвитку і фізіологічного дозрівання дітей;
- г) процес прискороного фізіологічного дозрівання.

40. Провідним видом діяльності підліткового віку є:

- а) навчальна діяльність;
- б) інтимно-особистісне спілкування з однолітками;
- в) навчально-професійна діяльність;
- г) ігрова діяльність.

41. Центральним новоутворенням ранньої юності є:

- а) почуття дорослості;
- б) професійне і особистісне самовизначення;
- в) новий образ фізичного "Я";
- г) почуття кохання.

42. Стабілізація особистості у старшокласника пов'язана:

- а) з формуванням світогляду;
- б) з відкриттям власного внутрішнього світу;
- в) з адекватною самооцінкою;
- г) немає правильної відповіді.

43. Підлітковий вік називають пубертатним віком внаслідок:

- а) труднощів у вихованні;
- б) статевого дозрівання, що відбувається у цьому віці;
- в) розвитку самосвідомості;
- г) емоційної неврівноваженості.

44. Який із перерахованих варіантів у юнацькому віці трапляється найчастіше:

- а) наявне "Я" особистості поєднує в собі минуле, теперішнє і майбутнє та відповідає ідеальному "Я";
- б) наявне "Я" більше спрямована на майбутнє, ніж до минулого, виступає як нова ступінь в особистісному самовизначенні;
- в) наявне "Я" зовсім випадає з процесу розвитку; воно відірване від минулого і не має зв'язку з майбутнім, не відповідає і ідеальному "Я";
- г) наявне "Я" – це гармонійне уявлення про себе.

45. Спілкування старшокласників з ровесниками насамперед необхідне:

- а) для вирішення проблемних ситуацій;
- б) для планування майбутнього;
- в) для сповіді, інтимно-особистісного контакту;
- г) для формування світогляду.

46. Головним завданням періоду ранньої дорослості є:

- а) підготовка до трудової діяльності;
- б) зв'язування, співвіднесення ідеально побудованих планів, надій на майбутнє, мрій з реальністю;
- в) експериментування з різними соціальними ролями;
- г) формування особистої системи цінностей і пріоритетів.

47. Найбільш важливою життєвою проблемою, з якою стикається людина в період ранньої зрілості:

- а) проблема стильової організації поведінки і вибудовування відносин з соціальним оточенням;
- б) проблема пошуку індивідуального стилю поведінки та статевої ідентичності;
- в) проблема професійного самовизначення, праці і створення сім'ї;
- г) проблема професійного самовизначення і побудови особистісної ідентичності.

48. Виберіть особливості розвитку психічних процесів в ранній зрілості:

- а) зменшення часу реакції, підвищення чутливості в різних модальності, збільшення обсягу, переключення і вибірковості уваги;
- б) збільшення часу реакції, підвищення чутливості в різних модальності, збільшення обсягу, переключення і вибірковості уваги;
- в) зменшення часу реакції, зниження чутливості в різних модальності, збільшення обсягу, переключення і вибірковості уваги;
- г) зменшення часу реакції, підвищення чутливості в різних модальності, збільшення стійкості і концентрації уваги.

49. Вкажіть особливості психофізіологічного та інтелектуального розвитку в період ранньої зрілості:

- а) розвиток психофізіологічних функцій закінчується в 40 років, інтелектуальний розвиток на цьому не зупиняється і продовжується, будучи залежним від особистісних особливостей людини;
- б) розвиток психофізіологічних функцій та інтелектуальний розвиток тривають, будучи залежними від особистісних особливостей людини;
- в) розвиток психофізіологічних функцій закінчується в 25 років, інтелектуальний розвиток на цьому не зупиняється і продовжується, будучи залежним від особистісних особливостей людини;
- г) розвиток психофізіологічних функцій закінчується в 25 років, інтелектуальний розвиток - в 35 років.

50. Прагнення особистості у своєму розвитку найбільш повно проявляти та використовувати у діяльності свої таланти, здібності, можливості – це:

- а) ідентифікація;
- б) соціалізація;
- в) інтеграція;
- г) самоактуалізація.

51. Умовне позначення вершини розвитку, моменти найбільшого розквіту людської особистості:

- а) «пік розвитку»;
- б) «кульмінація»;
- в) «акме»;
- г) «межа розвитку».

52. Вітчизняний психолог, що створив школу дослідження зрілої особистості, що надала нову оцінку зрілості як етапу онтогенетичного розвитку:

- а) Л. С. Виготський;
- б) Д. Б. Ельконін;
- в) Л. І. Божович;
- г) Б. Г. Ананьев.

53. За даними зарубіжних досліджень, найбільш дефіцитарним видом пам'яті у старості є:

- а) короткочасна;
- б) довгочасна;
- в) пам'ять на певні події;
- г) оперативна.

54. Старість – це період:

- а) інволюції на біологічному та психологічному рівнях;
- б) біологічної інволюції і стабілізації на особистісному рівні;
- в) можливого розвитку особистості;
- г) неминучої деградації особистості.

55. Збереження особистості у старості пов'язано з:

- а) добрим доглядом та харчуванням;
- б) спокійним образом життя;
- в) збереженням здоров'я;
- г) супротивом умовам, що сприяють соціальній ізоляції, залученістю до соціально значущої діяльності.

56. Почуття завершеності на кульмінаційному відрізку життєвого циклу, що проявляється в усвідомленості того, що реалізована головна справа його життя, включаючи роботу, досягнення та родину – це:

- а) егоінтеграція;
- б) самоактуалізація;
- в) самореалізація;
- г) егоідентичність.

57. Найбільш типовим психічним станом у старості є:

- а) ейфорія;
- б) фрустрація;
- в) тривожність;
- г) вікова-ситуативна депресія.

58. Згідно з Е. Еріксоном, основним завданням старості є:

- а) підтримання самостійності;
- б) участь у виробничому житті суспільства;
- в) формування остаточного цілісного уявлення про себе;
- г) продовження власного життя можливими засобами, турбота про здоров'я.

59. У період пізньої зрілості різко посилюється інтерес до:

- а) спілкуванню;
- б) уникання дійсності;
- в) релігії;
- г) хобі.

60. У період пізньої зрілості зазначається:

- а) підвищення швидкості виконання фізичних і розумових операцій;
- б) зниження швидкості виконання фізичних і розумових операцій;
- в) зниження пізнавального інтересу;
- г) підвищення соціальної активності.

ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 112 с.
2. Пісоцький В. П., Горянська А. М. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі: навч. посіб. Київ : КНТ, 2019. 144 с.
3. Поліщук В. М. Віковий кризовий розвиток людини від народження до дорослості : навч. посіб. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2020. 460 с.
4. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.
5. Столяренко О. Б. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 180 с.

Додаткова:

1. Безлюдна В. І., Павелків В. Р., Осьмак Л. П. Психологічні особливості соціально-перцептивних оцінок в системі «старшокласник – вчитель». Психологія: реальність і перспективи. 2020. Вип. 14. С. 27-34.
2. Дорожко І. І., Малихіна О. Є., Туріщева Л. В. Насильство. Булінг. Проблема у запитаннях та відповідях: навч.-метод. посібн. Харків : ВГ «Основа», 2019. 144 с.
3. Коваленко О. Г., Павлик Н. В., Становських З. Л., Бастун М. В. Психологічний супровід особистісного розвитку дорослих: подолання професійних криз та особистісних дисгармоній. Київ, 2019. 167 с.
4. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2021. 408 с.
5. Кузнецов М. А. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.
6. Лисенко Л. М. Вікова психологія : метод. рек. з навч. дисципліни для здобувачів вищ. освіти першого (бакалавр.) рівня зі спец. 053 Психологія Харків : ХНПУ, 2020. 112 с.
7. Наукові студії із вікової та практичної психології : монографія / авт. кол.: Н. О. Гончарова, Ю. І. Калюжна, Ю. О. Клименко, О. Г. Коваленко [та ін.] ; за ред.: К. В. Седих, І. Г. Тітова. Полтава : Астроя, 2018. 278 с.
8. Павелків Р. В., Харченко Є. М. Геронтопсихологія. Медико-біологічні та соціально-психологічні аспекти старіння: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 476 с.
9. Пирог Г. В., Коробко Д. Теоретичний аналіз особливостей професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах. *Прикладні аспекти психології особистісного зростання*. 2017. (2). С. 28-31.

10. Поліщук В. М. Вікові кризи в підлітковому і юнацькому віці: базові симптомокомплекси: навч. посіб. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2019. 478 с.
11. Сухенко Я. В. Психологічні портрети старшокласників і педагогів: контекст колективної суб'єктності. *Психологія і особистість*. 2018. No 2(14). С. 121-135.

Інформаційні ресурси:

1. Білоус Р. М., Біленко Д. С. Психологічні особливості депресивних станів старшокласників Багатовимірність особистості: теорія, психодіагностика, корекція. Зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. семінару з міжнар. участю (м. Полтава, 23 березня 2017 р.) [Електронний ресурс] Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. С. 41-44. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7949>
2. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції : навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене, доповнене. Суми, 2020. 300 с. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/9286>
3. Кузнєцов М. А., Діомідова Н. Ю. Емоційний інтелект як чинник психоемоційних станів студентів в умовах іспиту : монографія. Харків : Діса плюс, 2017. 189 с. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/1464>
4. Кузнєцов М. А., Фоменко К. І., Жданюк Л. О. Ставлення до навчання у студентів з низьким рівнем академічної мотивації : монографія. Харків : Діса плюс, 2019. 153 с. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3756>.
5. Серєда О. Особливості впливу соціально-психологічних чинників на професійне самовизначення старшокласників. *Психологічний журнал*. 2019. 5 (11). С. 268-282.
URL: <https://www.apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/757/467>
6. Трубавіна І. М., Каплун С. О. Суб'єктність студентів як педагогічна умова формування їх пізнавальної самостійності в навчанні. Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. м. Баку, Банська Бистриця, Ужгород, Херсон, 29 жовтня 2019 р., Баку ; Банська Бистриця ; Ужгород ; Херсон : Посвіт, 2019. Т. 5 : Міждисциплінарні перспективи. С. 288-292. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3410>
7. Черєзова І. О. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] Бердянськ : БДПУ, 2016. 193 с. URL: <http://bdpu.org:8080/bitstream/123456789/267/1/Cherezova%20I.O.%20Psykhologhiya%20zhyttyevykh%20kryz%20osobystosti.PDF>.

Навчальне видання

Укладачі:

Дорожко Ірина Іванівна, Малихіна Олена Євгенівна,

Туріщева Людмила Василівна, Ходикіна Юлія Юріївна

Методичні рекомендації до семінарських занять і завдання для самостійної роботи з дисципліни «Психологія розвитку особистості»: для здоб. другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спец. 011 Освітні, педагогічні науки / ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; [уклад.: І. І. Дорожко, О. Є. Малихіна, Л. В. Туріщева, Ю. Ю. Ходикіна] – Харків : ХНПУ, 2021. – 31 с.

Відповідальний за випуск: Дорожко І. І.

Комп'ютерна верстка: Малихіна О.Є.

Коректор: Малихіна О.Є.

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несуть автори

Підписано до друку Формат Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 1,3
Обл.-вид. арк. Зам № Тираж прим. Ціна договірна.

Відомості про видавництво